

MAGYAR IRODALMI RITKASÁGOK
SZERKESZTI VAJTHÓ LÁSZLÓ

LII. SZÁM

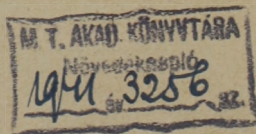
BESSENYEI GYÖRGY:
GALANT LEVELEK

KIRÁLYI MAGYAR EGYETEMI NYOMDA

*Kiadta a Szolnoki Községi Kereskedelmi
Középiskola ifjúsága. Tanítványaival sajtó
alá rendezte Kisfaludi Sándor tanár.*

MAGYAR
TUDOMÁNYOS
AKADÉMIA
KÖNYVTÁRA

ELŐSZÓ.

„Magyarul nem lehet jól írni“ — vallották sokan a XVIII. században. Ezt a felfogást akarta *Bessenyei György* megcáfolni, mikor egymásután adta ki magyarnyelvű munkáit. Idegen minták után indulva mindenféle formát kipróbált. Ezért fordította le az először németül megírt (1771) és franciául is megjelent *Galant leveleket* magyarra. „Minden munkáimat e szerint készítettem próbára a magyarságban.“ Hitte és vallotta, hogy magyar nyelvünk aranyhegy, melyből ki kell bányásznunk az aranyat.

A *Galant levelek* 1779-ben jelent meg Bécsben. Mintáját az angoloknál találta meg. Abban az időben kedvelt forma volt a levél. Bessenyei ezt is meg akarta honosítani a magyar irodalomban. Valószínűleg leginkább *Gellert G*** nevezetű svédi grófnénak *rendes történeti* című munkája nyomán dolgozott. E regény lényeges részét alkotják a levelek, de nem töltik ki egészen. „A ki fordított svédi grófnéről“ különben a *Holmiban* is megemlékezik Bessenyei. Elítéli a rossz fordítást. Látszik, hogy behatóbban foglalkozott a művel. Bessenyei regénye valóban

levélregény: a leveleken kívül nem találunk benne mást. A cselekményt ezekből ismerjük meg.

A főszereplőkön — Szidalisz és Parménió — kívül mások is résztvesznek a levélváltásban. Egymáshoz írott leveleikből alakul ki a történet. Ez meglehetősen vékony és szegényes. A hangsúly nem is ezen van. A levélírók őszintén tárják fel érzéseiket, gondolataikat a szerelemről, a házasságról és általában a két nem egymáshoz való viszonyáról. A két szerelmes főszereplő közötti félreértés indítja meg a történetet, mely aztán mégis megnyugtatóan végződik: a félreértés eloszlik, a szerelmesek egymásra találhatnak.

A XVIII. század érzelmes lelkei szólalnak meg a levelekben. A hölgyek egész lelkivilágát a szerelem, a lélek és a szív mozgalmai töltik be. A szerelmes ifjú sem tud erőt venni érzésein. Csak a világot és az embereket más szemszögből szemlélő filozófus áll ellen a kísértésnek.

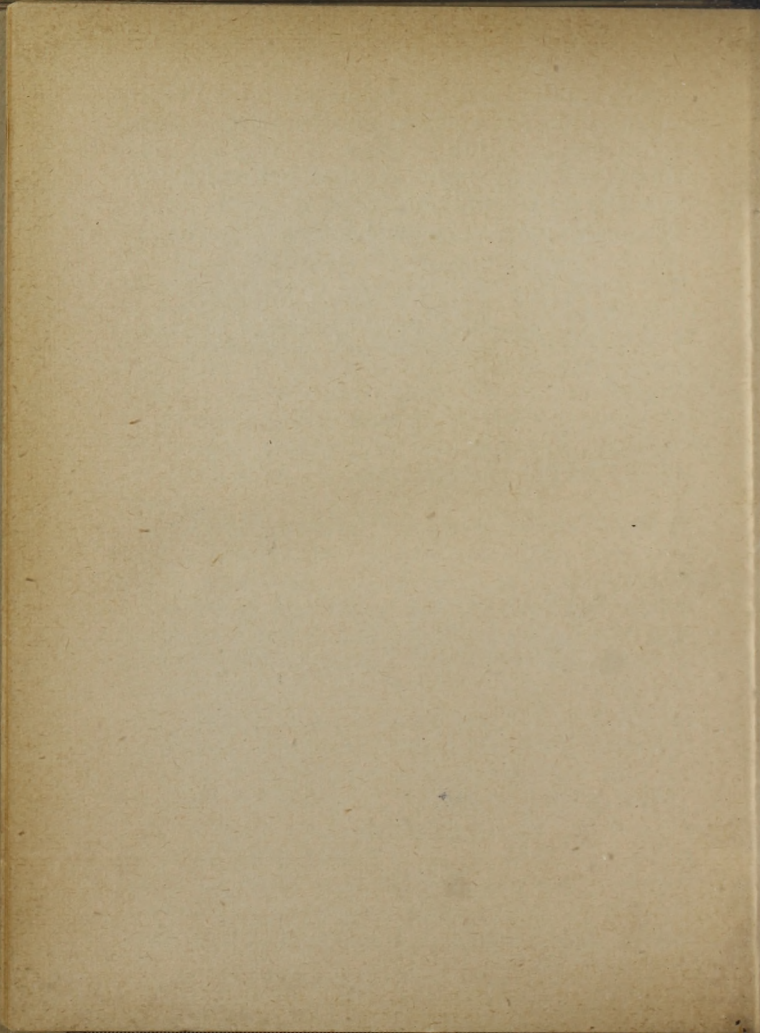
A regény némi rokonságot mutat a *Philosophussal*. Nemcsak a két főszereplő azonos. Bessenyei ugyanazokat a kérdéseket veti fel mindkét művében. A megoldás is ugyanaz.

A regény nyelvén érzik, hogy „a levelek próbára csináltattak“. A nyelvújítás előtti nyelv ez, mely nem találta még meg a végső formát. A helyesírás kiforratlan, itt-ott következetlen. E kiadásban igyekeztünk ezeket

az egyenetlenségeket kiküszöbölni. Vezető irányelvünk az volt, hogy lehetőleg a mai helyesírással adjuk vissza a regényt oly mértékben, hogy minél kevesebbet változtassunk Bessenyei művén.

Szolnok, 1941. március hó.

Kisfaludi Sándor,
a szolnoki községi kereskedelmi középiskola
önképzőkörének vezetőtanára.

I. LEVÉL.

Szidalisz Berenisznek.

Be szép estve, be gyönyörű estve volt, melyen tegnap mulattam, vagy mulatnom kellett — — szegény édes asszony anyám! ugyan van békességes tűrése — — milyen édesdeden tud vendégeivel beszélni, mely jó-nak nem mutatja magát, ah! — — és mégis tudom, hogy sokszor csaknem nyavalyába esik, oly nehéz néki magát erőltetni. A régi időkről kezdetek beszélleni. Igen is, mondták, de nem úgy volt ám a mi ifjúságunkba, mint most, osztán van mit hallanod, csak füled legyen elég — — végre szerencsémre mégis játékhoz ültünk — — de csak gondold, kedves Bereniszem, az az embertelen Parmenio nyolc óra után jelent meg először — — csaknem dühösségbe estem már játékomnál! Százszor tekintettem az ajtóra, míg játékhoz készültünk, hogyha nyitja-e Parmenio; de haszontalan, nincs sehol, — — maga gondolatlan gyerek várj! — — hijába, csak el kellett a játékot kezdeni. — — Ah! a vén gróf Pondauné, az a rettenetes eszköz, mely szüntelen fú, mint a szél, hozzám esett! — — a bosszúság titkon már minden tetememet meg-

hidegítette — — fagyni kezdettem — sem hallottam — — sem értettem semmit. Az ifiú gróf Pondau hadnagyka, nem tudom hol. A Grófné kedves fiáról nem szünhetett beszélni: az igaz, úgy mond, az én ifiú grófom, a hadnagy; ha ugyan dícsértetik, — minden nap az őbesterénél kell néki ebédelni — — de úgy is viseli magát, mint az angyal; — — tisztán — — és hogy meg tudja magának szabadni a csizmáját — — úgy áll, úgy áll néki, ah! be szépen áll, mintha csak megfestették volna lábait, hát a kalapja — — már az egész regement úgy viseli.

Gondold, micsoda kedves beszédek lehetnek ezek nékem, ki szüntelen azon hánkódtam magamba, hogy a veszedelmes Parménion miként állhassak bosszút: Játszott vélünk egy süveg is... Soha nálánál édesebb embert nem láttál — — szerelmes tekinteteket akart mutatni és szemeit oly rettenetesen forgatta, hogy azt gondoltam, nehéz nyavalyába esik mellettem. Valahányszor kártyát vetettem ki, mindenkor a legidétlenebb becsületeskedéssel jelentette nálam, hogy micsoda színt és kártyát játszottam. Mondottam néki többször: tudom, mit játszom, de ő azonnal elkezdte magát mentegetni: hogy néki kötelessége, és szoros hivatala megmondani, mit vetek el, állítván, hogy ezen manér ezerötszáztizenhatban igen nagy szokásban volt. — — Ilyen két játékos közt melyiket választanád magadnak inkább?

Úgy ültem e két régiség közt fagyosan, midőn végre, nagy későre Párménio bélép. Százszor feltettem magamban, hogy már az ajtóra nem nézek, de talán ha el nem jött volna, egész éjtszaka is mind az ajtón marad vala a szemem. — — Bélép — — a szívem egyet ugrott bennem, — — de nem akartam felé nézni, hogy bosszulhassak — — — mint-ha nem is láttam volna. — — Ő lassan hátamhoz bocsátkozik, vélvén — — észre nem vettem — — jól van, de ha oly kicsiny jött volna bé, mint egy gombostűnek feje, sem tűnhetett volna el láthatatlanul, — haragudtam magamban magamra, hogy miért kelljen őtet úgy szeretnem. — — Mellettem állott, de én nem akartam ottlétit tapasztalni, — — ah! szomorú mesterség, ha már az ember nagyon szeret! — — Sajnálottam magamat! vedd fel, mely ínségre jutottam! — — belső nyughatatlanságomnak nagyobb eltitkolása végett, igen becsületesen kérdeztem a vén Pondau-nét, hogy a hadnagy micsoda helyen lesz most kvártélyba — és hogy egészen elfogott a gyönyörűség, mivel felőle oly sok szépet hallok — — ebbe a nagy szorongattatásba egyik kezemet az asztalra bocsátom — és gondold — Párménio, micsoda vakmerőség! — felemeli onnan a kezem csendesen, s megcsókolja. Én megijedtnék, haragosnak mutatam magamat — — és olyan tekintetet vetettem reá, mely valamely idegen becsületességet szokott jelenteni és mondani láttatott

Párméniónak, hogy másszor ne az ilyet.

A legény mozdulás és felelet nélkül megállott, ekkor gondoltam, no már megesett, sebbe vagyunk, és nékem viselni kell magamat, de azt tudtam azonban e harc mellett, hogy füstté leszek, s széjjel elgőzölgök a levegő égbe — — a harag szánakozásra változott — — Párménió búsult, keservet mutatott — — be nincs eszem, mondtam magamba, hogy kínozzom, és miért? — — Azért, késő jött — — de mit tudom én, hátha lehetetlen volt néki elébb jönni, — — meg lehetett volna kérdezni, és osztán haragudni reá, ha ártatlan, mi könnyen meglehet, — — és én őtet most azzal a szeretettel gyötöröm éppen, mellyel hozzám viseltetik, — — eltéptem volna magamat bosszúságomba, — — de nem lehetett, ah! *be édes és kegyetlen dolog, mikor a szeretet szánakozássá válik bennünk az iránt, kit imádunk csaknem!* a szív elolvad, folyni indul minden vérerecskébe — — Istennem, gondoltam, ha most egy szócskát tenne hozzám, mellyel alkalmatosságom lehetne néki mindjárt megengedni! — — Elcsúszott mellőlem, vélem átaellenbe, — — a vén grófné kártyájába nézett, szólott hozzá... néha, néha lopvást rátekintettem — — belső pusztulását láttam ábrázatján lerajzolva, szomorodott szépsége, megilletődött nemes képi, édes formája olyanok lettek, mintha panaszolva mondták volna: *Egyedül hagyatunk, megvettettünk, mi szerencsétlenek, ah!*

hány ezerszer érzetem magamban e szavakat: *Te igen nemes, ártatlan, szép, kedves ifiú Párménió, Te angyal, mennyei állat, lelkemnek lelke, gyere, mondj valamit, mindjárt olyan jó lesznek hozzád, hogy soha még sem oly engedelmességet, sem oly édes hívtséget bennem nem láttál!* hijába, — — végre egy fél meghajlást tészem, s elmégyen, — — — azt tudtam, a villámlásnak tüze csapott szívembe! egész szobánk, hol többen voltak hús személyeknél, pusztává, tömlöccé vált előttem — — — egész éjjel nem alhattam, Párméniórul sem hallottam még semmit, vigasztalj, meghalok, ha így tart.

II. LEVÉL.

Berenisz Szidaliszhez.

Óh be nagy szerencsétlenség, és mely hosszú levél! nevettem nyomorúságodat — — — hiszen te oly szerencsétlenséget írsz nékem, mely nálam majd mindennap megeshet, és engem nagyon gyönyörködtet. Én örömetst truccolok Hermessel, mert tudom, hogy a szeretet soha nem édesebb, mint mikor háborúja után magával megbékél... Ne búsulj, el fog hozzád menni Párménió, vagy levelet küld — — — gondold, hogy a férfiak oly állhatatosok, mikor erősen szeretnek? Légyenek okosok tanácsházaikban, amint akarják, de fogadom, hogy nálunk mindig engedelmes

gyermeknek fognak maradni. — — Eleget játszanak velünk és gyakran szép játékokat nyernek, hanem mi is meg szoktuk néha játékunkat részünkről csinálni. — — — Látom azonban, hogy még te a szeretethez szokatlan vagy — — — írd Párméniónak, vagy várd el, hogy ő írják néked — — — ne félj, ha a sors reád esik, megalázod magad, annál nagyobb raboddá térszed őtet — — Barátom, tudd meg, hogy ilyenek a mi fegyvereink, míg ifiak és szépek vagyunk. Jó adót ezeknek a kényes Uraknak nyakokba vetni, míg őket húzhatjuk, hadd hordják, hadd csörgessék láncainkat, — — hordják is örömet, sőt mi több, magok sóhajtanak érte. — — De soha nem is fog az ő férfiúi bölcsességek, a mi asszonyi nyájjasságaink és gyengeségeink felibe hágni. — — Te azonban rettegsz, hogy Párménio ki talál maradni, ah! be nagy gyermekség, légy okosabb kérlek, ne búsulj.

III. LEVÉL.

Párménio Lindorhoz.

Csudálkozva fogod sorsomat hallani barátom. Eltökéllettem szívemben, életemet a csendes magánosságnak feláldozni. Tiszteltem az asszonyi nemet utána való járás nélkül. Nem tudom, micsoda különös történet *Szidaliszhez* vezetett. Oly személy, ki nemének minden lehető tökéletességeivel bír. Mér-

tékletessége, mely magához húz, és természetnek kedvessége ajánlják létit. Nemes tekinteti a legédesebb érzéseknek mutató táblája, homlokát pedig a nagy erkölcsöknek méltósága festi. Szemei mély tüzet mutatnak, hol egyenesség, okosság, ártatlanság mosolyognak együtt, ilyen munkájával kötött a természet magához. Úgy tetszik nékem, mintha csak azt kellene nála szeretnem, amit magamban érzek, megkötött a kegyetlen, és megvetette osztán hívségemet, midőn győződelméről bizonyossá lett. Hidd el nékem, Lindor, hogy az asszonyok csak hivalkodásból szeretnek és szüntelen új-új győzedelemért sóhajtanak.

Megtettem a nevetséges erőtlenséget és magánosságomnak nyugodalmát feláldoztam egy makacs gyermek haszontalanságainak. Szüntelen pirongatom magamat, keresvén nyugodalmam, mely előlem fut.

A magamon való szánakozás, hogy egy csélcstól megvettetem, gyalázatba temet magam előtt. Fel mertem volna életemet tenni, hogy olyan tulajdonságú, mint azt gondoltam, de tapasztalom, hogy nekünk nincsen elég tehetségünk egy oly szépnek hibáit általlátni, kit megkedvelünk. Nagy erőltetést kell tennem magamban annak a fájdalom özönének elfojtására, mely minden szempillantásban pennámra omlik, magamtul szégyenlem, hát tőled, hogy ne semminémű bölcsesség, semmi dolog nem csendesíthetnek,

— — segíts, ha lehet, szeress és panaszold sorsomat.

IV. LEVÉL.

Lindor Párméniohoz.

Mennyit nem intettelek barátom, hogy érzékeny szíved a haszontalan személyeknek szereteteitől őrizzed. Ismérem lelkednek nagyságát, tudom szívednek nemességét, azért mindig féltettelek, mert egy olyan férfi, mint te vagy, szerencsétlenné leszel, ha érdemetlen teremtés esik néki tárgyul. Ha hivalkodó, állhatatlan, csélcsep volnál, mint mások, könnyen lehetne magadnak új szerelmet szerezned: de nemes erkölcsöd miatt szerencsétlen vagy. Ítéld történetedből, hogy gyakran a legfelsőbb erkölcsök legnagyobb kínokat szülhetnek?

Miért élek én ily magánosságba? Nem akarom heves szerelmekbe magam gyönyörködtetni azon okbul, hogy számtalan fájdalmait is ne szenvedjem. Ez ugyan nem valóságos rendi a természetnek, de azért csak holt állat akarok lenni a szeretet iránt, melynek sem gyötrelmét, sem gyönyörüségét érezni nem akarom. *A megsértetett szerelem, tudom, semmi tanáccsal nem élhet és csak időktől jó környül álló dolgoktól gyógyíttathatik.* Egy módomban van segedelmedet próbálni, ha szerencsés leszek, meghallod, élj és szeresd barátodat.

V. LEVÉL.

Lindor Szidaliszhoz.

Maradott volt még szomorú magánosságomnak vigasztalására egy érdemes barátom, ki Párméniónak neveztetik és akit a kisasszony hívségtelensége szerencsétlenné tett. Nékem ugyan nincsen az a szerencsétlenségem, hogy a kisasszonyt ismérjem, mert ha elégséges volt azt az érdemes és valósággal nemes indulatú ifiat haszontalanságával szerencsétlenné tenni, nagy szíveknek tiszteletre úgyis már érdemetlen. Ítéljen rólam, amint tetszik, nem rettegem személyét: mert nem vagyok benne szerelmes — — mimódon lehetne oly állatot szeretni, mely a hozzá vett legnagyobb, legtisztább, legnemesebb hívséget megvetheti, gyötörheti. Higyje el nékem a kisasszony, hogy asszonyi nemét a hitelenség és embertelenség éppen nem ékesítik. Azért az olyan asszonyok, kik nemes, hív szív nélkül, szép testtel származnak, férfiúi nemünknek csak büntető oston, mivel szeretni kell őket, kik osztán állhatatlanságokkal csak kínoznak. De ne hízkeljen a kisasszony magának, mert valamely igazán személyére haragszom, oly bizonyos, hogy Párménio szerelmétől meg fog szabadíttatni. Meg fog majd szűnni szerencsétlenségeivel panaszolásától, mellyel engem szomorít, mert megvetést, utálatot fogok benne érdemtelen tárgya ellen gerjeszteni. Ugyan meddig fog-

ják még a kisasszonyék gyönyörűségüket az állhatatlanságba keresni? Elszélednek a világba, hol szeretőrül szeretőre úgy repdesnek, mint a nyári lepkék rózsáról rózsára, — — sőt inkább száz különb-különbféle boldodot kívánnak hitetlenül édesgettetni, mint egy emberséges ifiút hívségekbe állandóul megtartani. Gyönyörűségért sóhajt a szívek, s csak árnyékot, hivalkodást adnak néki eledelel, osztán szüntelen való nyughatatlanságba, tűzbe maradnak, mert a természet nem hagyja magát megcsalni. Majd meghalnak, úgy szeretnek, és a szerelemmel élni nem tudnak.

Szép dolog, igaz, sok ember közt társaságokban valakinél magát mutattatni s dícsértetni, ha egy hív és nemes barátot tárthat mellette, kivel örömét, nyájasságát közölheti. De e nélkül ezer embertől ha csudáltatik is egy személy és annyi közt jár is, mindég egyedül sóhajt még. A valóságos gyönyörűség mindég csendes, titkos és magános társaságú szokott lenni. Közönséges helyre csak nevetni jár az ember, hanem az édes és okos szívek mikor igaz örömet akarnak, csak egyetlen egy hív barátinak csendes társaságát kívánják. A kisasszonyék pedig az egész ország ifiúságát bírni akarják s azonban haszontalanságok miatt osztán eggyel sem élhetnek igazán.

Csudálkozásra méltó dolog mégis, ha meggondoljuk, hogy minden asszony és leány a

legnagyobb, legszebb erkölcsű férfitul kíván szerettetni, csudáltatni és ellenben azokat az érdemeket megvetik, melyeket az olyan természetű ifjak tisztelni, becsülni szoktak. Talán úgy fogják a nagy férfiak szeretetét érdemelni, ha tárgyaikat mindennap, mint öltözeteiket változtatják. Szégyeneljék a kissasszonyék magukat annyira haszontalankodni s hivalkodni.

VI. LEVÉL.

Szidalisz Lindorhoz.

Az Úrnak levelét gondolva olvastam és úgy találom, hogy az Úr magába nagyon különös nemű ember, az írás alkalmas érthető szavakból van öszverakva, de ez nem térszen semmit, mivel benne a sértett erkölcs, védelmeztenek e részbe. Sokat által lehet az emberi indulatoknak nézni.

Asszonyi nememnek vágyát találom mégis egy kevésbé keménykének, mi állhatatlanok, hivalkodók vagyunk, árnyékkal tápláljuk magunkat, megvetjük a jó erkölcsöket, közönséges dicséretetek után futunk, mely hasonló a tűzi mesterséghez, lármáz, füstöl, szikrázik és sok színbe adván elő magát, végre eltűnik. Nékem úgy tetszik, mintha rólunk írván az Úr, magokról nagyon megfejtkezett volna. Ugyan hány állandó hívségű szeretők találathatnak az Úr dicsőséges férfiúi nagy nemében, ha merem kérdezni? Tudja-e az Úr,

mi az oka, hogy mi oly állhatatlanok vagyunk és az Urak oly állandók? Ahogy az Urak könyveket írnak, mi pedig nem írunk. Sok férfi egész munkákat nyomtattatott már ki a mi állhatatlanságunkról, ki maga harminc asszonynál is hitszegésbe és haszontalanságba esett, kiket egymás után változtatott. — Csináljon az Úr oly rendet, hogy minden férfi megmaradjon állandóul a maga elébb feltalált tárgyánál, és én is oda fogom vinni asszonyi nememet, hogy soha egy is közüle kétfelé ne szeressen. De az Úrnak mégis érdemei vagynak, mert érdemes baráttal bír, kit védelmezni elég hívsége van.

Különben gyenge értelmemmel úgy találok, hogy mi, férfiúi és asszonyi ágon lévő emberek, gonoszságba, jóságba egyenlők vagyunk, mutassa meg nékem az Úr a rossz asszonyoknak számát a rossz férfiak száma felett? ha tehát vagy az Urak résziről hiba esik, nem szükség talán az egész nemet kúrolni, hanem csak különösen ki benne hibázott.

De ha írom azonban az Úrnak, hogy Párméniót úgy szeretem, mint életemet, annyira, hogy gyönyörűségemet rajta kívül sem fel nem találok, sem feltalálni nem kívánom, mit fog rólam az Úr ítélni. E nemes ifiútól elhagyattam — — és miért? Szeretetemnek nagysága hibáztatta talán, mely hibáért büntetni kívántam s elvesztettem. Látván hidegségemet, melyet csak színéltem, nem kérd-

hette volna meg egy szóval, mi bajom van? — mindjárt megengedtem volna, — — de nem, — még csak sérelmemnek okát sem kívánta tudni, hanem elhagyott — — ha egyéb okbul nem is, csak azért, hogyha úgy volna, hívségtelenségemért megpirongathasson, meg kell vala változásomnak okát tőlem tudni? — — hát egyetlen egy idegen tekintetet és mosolygást? — Ah! kegyetlen ifiú, könyyeimmal együtt fogom a kínoknak özönét szívedre önteni, ha még szerelem lakik benned erántam! Hallja az Úr is szívemnek sóhajtását és ítéljen rólam.

VII. LEVÉL.

Szidalisz Párméniónak.

Eltávozásod érzésemnek minden szempillantást kegyetlenné téssen. Siess vigasztalásomra, vagy tőkéld el magadat tigrisi fenéségnél nagyobb kegyetlenségre.

VIII. LEVÉL.

Berenisz Hermeshez.

Hát mégsem félsz? — — Elmult két nap már, és nem láthatlak. Tudod-e, hogy a szerelem harag nélkül oly sokáig várakozni nem szokott és magánkívül nagyobb foglalatosságot magának nem is talál — — Hermes, meg

fogom magamat bosszulni — — ki állhatná ezt ki? Az unalom megeszen, egy óráig húszszor megyek az ablakhoz — — valahányszor az ajtó nyílik, mindenkor megreszket a szívem — — olvasok, majd sétálok, majd beszélek, majd hallgatok — — majd örülök — — majd búsulok, de semmibe nem lehetek helyemen — — Egyik szempillantásba minden teremtettt állatot megszeretek, úgyhogy, ha lehetne, megölelném és csókolnám az egész világot, más szempillantásba mindent öszveronthatnék, megharagszom még a levegő égre is, mely körültem mozog — — hát lehet-e ezt nyugalomnak vagy okosságnak mondani? — Valósággal, sem egyiknek, sem másiknak nem.

A vén doktor mindég körültem pöszög — — szegény, olyan jó ember magába, de nékem oly unalmas, hogy azt gondolom, az örökkévaló időkbe szunyókálok véle. Valami nyavalyája van, melyet gyakran elfelejtek nevezni — — ő azt *hemoroidesi affectioknak* szokta hívni, melyeket nékem osztán hosszasan magyaráz, belső munkáikba. — — Szegény jó ember, be kár részemről, hogy ágyba nem fekteti hosszúnevű nyavalyája! — — Egész órák alatt nem értem sokszor, mit petyeg. — — Mindent görög szókkal ékesít, és azt állítja, hogy betegségekrül csak görögül, deákul lehet beszélni — — úgy-é, — és hogy kelljen okoskodni, mondom néki egyszer, a szerelem nyavalyárul? — — szegény

öreg — — mosolyogni kezdett — valósággal talán örömet ezzel házasiáná öszve, a hemoroidalisi affectioját — — olyan jó, olyan édes hozzám — — ah Hermes, hát ilyen szép Párisnak hagyol te engemet, gyere édes barátom, már úgy ellankadtam a sok ülésbe, sóhajtságba! — — átkozott szokás, hogy minékünk ne legyen szabad ifiú legények látogatására menni! ah! bárcsak mehetnék! — — ez az örökkévaló várakozás! és azok, kiket szeretünk, oly lassúk, oly késők — — a másfélék pedig halálra csaknem látogatnak bennünket — — mindég nyakunkon ülnek — — mindennek ki kell nyitni az ajtót — — ó, én csak akkor vagyok idehaza, ha Hermes látogatásomra jön, de különben ha más, nem vagyok jelen az egész világba, — sohol nem találtatom, ahol Hermes nincsen — — kegyetlen kevély férfiak, nem érdemlitek, hogy úgy szeressünk — — Hermes ne maradj tovább ki.

IX. LEVÉL.

Párménio Szidaliszhez.

Még mindig szerencsés vagyok, mert mindig szerettetem! — — Miért kellett annyit szenvednem? — — egy kis makacsság okozta — — hát nem lehet egy szeretet is e világon gyermeki gyengeségek nélkül? — — Szép Szidalisz — nem úgy van szívem formálva, hogy szerelmembe csekélységből minden

szempillantással truccoljon, háborút kezdjen, és ismét békességet csináljon. Én férfiú módon kívánok szeretni, azért okomnak kell lenni, hogy fellármáztassam. Nem köthetnek engem, sem nem próbálhatnak a gyermeki tettetések — gyengék tésznek úgy, kiket minden kicsinység megsérthet, és akik maguk keresik az árnyékokat, hogy haragosoknak tetszhessenek. Ne tégy úgy, kérlek, és hadd magadat nemesi módon okosan szeretni! Csak egy szóval kérdeztél volna, hallhattad volna helyes mentségem, kötelességed lett, hogy kérdj ez iránt — legalább pirongattál volna mindjárt, vége lett volna a nagy háborúnak feleletemmel — — De az a hideg és rettenetes kegyetlenségű tekintet! — — nem akarok reá gondolni, — mert csak emlékezeti is háborúba hozza érzéseimet — repülök inkább gyönyörűségemnek karjai közé.

X. LEVÉL.

Szidalisz Bereniszhez.

Soha nem tudom, Berenisz, miként esik meg, hogy a szerelemben kinek-kinek igaza van. Párméniót nem vádolhatom, és magamat is ártatlannak találom — — néki is, nekem is igazságunk van, a szerelemnek csatája mindég rendes és édes ütközetet tész. Már békességet szereztünk — — hé, Berenisz, *be édes bujasággá válik az öröm dobogó*

szívünkbe, ha ártatlan szeretőt kell engedelemre kérnünk! És hidd el, hogy nem tudom, ha még ezen okból nem kívánnék-e truccolni, csak ne sajnállanám annyira Párméniót, ki nem szenvedheti, hogy gyönyörűségét ily eszközökkel neveljem — — ah! A jó szenvedés, mely romlott emberi természetünkbe akármilyen bajos, csak mindég kútfeje marad gyönyörűségeinknek — — Hiszen csupa öröm nem szülhet örömet? Szomorú és ellenbe édes változások! Valld meg, hogy egy szép, rendes ifiú legédesebb szenvedés részünkre! Miként szenvedsz te ebbe, Berenisz — — szólj — — írd — —

XI. LEVÉL.

Berenisz Szidaliszhez.

Az állhatatlan hivalkodás mégis szép dolog, ő mindég ragyog és ezer örömöket szül — — de ellenben vagynak aprólékos betegségek is — — semmi, azért próbát tések szüntelen egyenlő uralkodást vinni, mindig ugyanazon rabokon győzedelmeskedni, nagyon szomorú dolog! Bizonyosan leszállana trónusáról a nagy Mogol, ha nem látná, hogy láncaira és járma alá, mindennap új jobbágyok születnek. Én ugyan szerettetem és abba hatalmas vagyok, hanem még hatalmasabb kívánok lenni — — találj ki, hogy? Képzeld magadnak, mit akarok — — Elvagyok tökéelve egy komor filozófusnak meg-

láncolására — — Ah, a nagy nyereség, mely egy tudósnak rabságába áll — — Annyit beszéltek nékem ezekről a csudálatos módú emberekről, hogy kívánságom esett szépségemnek koronája alatt egyet közülök jobbágyammá tenni... De úgy van tudtomra, hogy ők megvetnek bennünköt — — Hát e légyen benne nagy erkölcs? Ah! be nevetséges, be csúfos okosság, akar erkölcs az, mely nem szeret, hanem útál!

Írd meg nékem, mit cselekedjem, ha ily vadra találok, hogy véle kedve szerint bánhassak — — A közönséges szeretők, kik körültem mászkálnak, áldoznak, nem szülhetnek már számomra elég gyönyörűséget — — Ah, be gyönyörű törvénye nálunk, a természetnek, mely szerint szüntelen újságért kell sóhajtanunk és azt megvetnünk, amivel egyszer bírunk! — — szegény férfiak be nagy nyomorúságtokra van e néktek! Kétségbeeséssel küszködve kell sokszor, haszontalan-ságainknak engedelmeskednetek — — De nincsen szomorúbb dolog, mint az az állandóság, állandó szeretet, állandó hívség, ah! állandó ínség! Ha mindenkor csak egy színforogna szemeink előtt! — — És ha az éjjel a nappallal soha nem változna? Ah! mennyei természet, ki változásba helyezettted nagyságotat s az emberi szíveknek lehető gyönyörűségeit! — Hát ne légyen szabad törvényeidet követni? Vagy nem élünk azok alatt? Szüntelen való gyönyörűség-e szüntel-

len egy ember mellett élni, örökké egy ételt enni, mindég egy helyen ülni? Szomorú jó erkölcs! Gyere, majd megpróbállak magamba. Csendesedjetek el körültem reszkető rabok, új harchoz fogok és meg akarom néktek mutatni, hogy filosofus fog lábamnál térdelni — — Írj nékem, Szidalisz, hadd tudjam meg jól, mi az ilyen állat. — —

XII. LEVÉL.

Szidalisz Bereniszhez.

Felettébb szép találmányod van, jól választottad a dolgot, és ezt a rendes komédiát meg kell játszani. Légyen akár szomorú, akár víg egy filosofus, mint mondják, valamely kedvetlen setét és szüntelen gondolkozó magánosságba szokott mozogni, ki csak olyanokkal szeret társalkodni, mint maga a micsodás. Rest állat, kimondhatatlanul és csak olvasásba, írásba, gondolkodásba fáradhatatlan; de különben, ha lehetne, egész nap nem lépne hármát. Mindég tanul, de mégis azt állítja, hogy semmit nem ért, sem meg nem foghat magába — — Él itt e világban és nem tudja, hogy taszigáltatik másoktól ide s tova, nem érti, mivégre; szenved, búsul, örül, nem tudja, mi okon, mert magán egyikkel sem segít — — Minden jó is, rossz is, igaz is, nem is, szép is, rút is e világba, úgy, amint azt az emberek idő szerint veszik, teszik. A nagy

dolgok változnak kicsinyekké, a kicsinyek nagyokká. A szomorúság olyan az emberbe, mint a felleges, esős idő a természetbe; a harag, mint a zivatar, az öröm pedig mint a szép nap; a betegség a testben, mint a föld-indulás a földbe, és a filosofus mindezeket úgy veszi, mint a természetnek szükséges és múlhatatlan mozgásait, melyek tartanak idejekbe, de osztán elmúlnak.

A belső indulatok olyanok bennünk, mint kerekék, rúgó tollak az órába, melyek erejek és gyengeségek szerint hajtják az embert erre, amarra sebesen, vagy lassan, különben e világba mindent a hatalom csinál. Ezekre nézve egy filosofus csak szabadságért, tápláltatásért, egészségért sóhajt.

Nehezen barátkozik a hosszú nevű emberekkel, kiket excellentiájoknak s. a. t. hívnak, ő csak embernek kíván hivattni, oly titulus és név, mely legelső, és amelyet néki a természet adott. Olyan emberekről, kiket nagyoknak szoktak sok nevek miatt mondani, csak azért sem örömet beszél, hogy restelli neveiket elől-számlálni.

Asszonyokkal örömet mulatna, de a vég-hetetlen baj, alkalmatlan nyomorúság, melyekkel társaságok egybe van köttetve, elkedvetlenítik tőlök. Azt állítja, hogy a szerelemnek fele paradicsom, fele pokol, ahhoz képest szeretni vagy nem szeretni, egyenlő szerencsétlenséget téssen.

Ehol vannak a regulák egy filosofus iránt. Lindor, mondják, filosofus, tégy próbát rajta, hódítsd meg vakságát. Micsoda örömöd lesz benne, ha egy kevély értelmű, megátalkodott hidegvérű filosofust lábaidnál térdelni, s sóhajtani láthatsz!

XIII. LEVÉL.

Berenisz Lindorhoz.

Ember Uram!

Meg akartam nyerni azon szerencsémét, mely szerint ember Uramnak megírfam, hogy én magánosságomba csaknem éjjel-nappal írok, olvasok, gondolkodom és mégis semmit nem értek. A világba ide s tova taszigáltatom, nem tudván, miért, a harag olyan nálam, mint a zivatar, a szomorúság, mint az esős idő, az öröm, mint a fényes nap, minden dolog jó is, rossz is, vagy sem egyik, sem másik, amint az ember akarja és ahogy jön. A szerelem felére pokol, felére paradicsom.

Én Asszonyi állat vagyok, és az emberi állatokat örömet szeretném, de mivel e dolog szinte annyit gyötör, mint vigasztal, tehát szeretetekkel, vagy a nélkül lenni, mind egyet térszen. Nem szenvedhetem azt is, hogy oly sok hosszú nevű emberek légyenek, alig tudja a nyelvünk őket nevezni és kalandáriumot kell olvasni, ha meg akarja az ember tudni, hogy hívják őket. Még Ifiú vagyok, de nem

tudom, ha szép-é vagy rút. Sokan sóhajtoznak ugyan körültem, kik angyalnak neveznek, imádnak, ezeknek társaságok már unalmamra van.

Ember Uram, mondják, filosofus, nem segíthetne rajtam emberiségből? Éget engemet azonban a belső kívánság, ilyen férfiúnak társaságáért, mint ember Uram. Légyen vigasztalásomra, hadd tisztelhessem mindenkor és keresse szerencsémbe örömét.. maradok ember Uramnak

asszonyi ember társa
Berenisz.

XIV. LEVÉL.

Lindor Bereniszhez.

Az asszony vagy kisasszony tehát filosofust keres nálam, mi nem egyéb, hanem olyan ember, ki a józan természetnek törvényeit isméri. E dolog oly mély lelket kíván, melynek birodalmával én magamnak nem hízelkedhetem. Ha különben az asszony magát egy emberi erkölcsöknek valóságos ismerőivel gyönyörködtetni kívánja, tehát panaszlom sorsát. Egy oly nagy nemes lelket, szívet szép és Ifiú testbe nehéz lelteni. Szép ábrázat, szép, ép termet, mély elme, nagy ész, nemes erkölcs ritkán jönnek együvé... Száz esztendőben szül ilyet a természet egy milliomm ifiú közt. Gondolom, hogy különben vén testbe vagy

nem szépbe, a filosofiát az asszony nem jó kedvvel ölelgetné; kívánsága nagy, szép; de oly sokat foglal magába, hogy nem fog teljesedésre jönni. Ifiúság, megért elme együtt, ritka fenix e földön. Különben ha ily Ifiú találtathatna, nem hiszem, hogy az asszonyt angyalnak mondhatná, és mondani kívánná. Mennyi akadály szép ifiú filosofustól szeretettni?

Gyönyörködtesse az asszony magát csak azokkal az áldozatokkal, amelyeket eddig füstöltetett oltárain, míg elnyűtt természeti erejéből egészen ki nem merül. Egy valóságos filosofusról tovább meg lehet jegyezni, hogy ő olyan ember, ki életét a maga lelkének világához szokta szabni, amennyire azt néki testiségi engedheti, melynek szükségei mindenkor elsőek e világba, hol étel, ital, álom, egészség nélkül nem élünk, és mezítelen emberek közé nem mehetünk. Ő mindennek él, mi létit fenntartja vagy gyönyörködtetheti; de mértékletesen azon okbul, hogy az élni való tehetségtől magát rendetlen éléssel meg ne fossza. Ha valamely asszonyt a természet kedve szerint szült, azt szereti, tiszteli, de alacsonyság nélkül, mert nem szokott térdelni, imádkozni a szerelembe. Különben a magaviseletibe együgyű és minden erőltetés nélkül való. Amint érzéseitől, időtül, alkalmatosságtól vezettetik, úgy bocsátja magát egy s más változásokra. A jókedvbe játszik, mint a gyermek, az ezzel ellenkező humorba

oly csendességet mutat, melybe lelkének állhatatosságát lehet megismérni. A szerencsétlenségbe, üldöztetésbe sem rémülésre, sem elcsüggedésre le nem verettethetik. A szerencsének idején pedig engedelmes, szelíd, szégyenlené különben pénzbe vagy király kegyelmébe magátul nagyobb felemelkedést mutatni, mint a valóságos emberi jó erkölcsök és érdemekbe, melyeket gazdagság, királyság sem adhatnak senkinek, sem el nem vehetnek senkitől.

Minden embert társának ismér és tudja, hogy sem mennyi, sem föld néki oly nagyságot, szabadságot, méltóságot nem adott, mely szerint ő magát, több hozzá hasonló halandó társain felfújhassa. Jól látja ő elméjének nagyságával, s mély okoskodásával, hogy erőtelen, töredékeny eszköz, mely szerint minden nap csaknem gyengeségekbe esik, melyek magába elszégyenítik és megalázzák. Retteg okoskodásaival a dolgokba bizonyos meghatározásokat, ítéleteket tenni, mert jól látja, az emberi elme meddig mehet, mely magába csak tévelyeg, hánykódik s kétségeskedik. Csak szenvedni a világ nyomorúságát nyögve, melyeket változtatni nem lehet. Mindent elkövet, amibe magának, embertársainak közönséges javaikat lenni gondolja. Magánosan él, ha lehet, különben mindenféle sorshoz alkalmaztatja életét, melyeknek formája olyan, mint a ruháknak színe; mindenik alatt lehet egészséges test, a sorba is, minde-

nikbe találtathatik és lakhatik jó erkölcs, nagy lélek. E világot egészen sem boldognak, sem boldogtalannak nem állítja, és a természet rendit elbocsátja, had' menjen azon az úton, melyen Isten elindította. Magára vigyáz, amennyire lehet, s a világ változásait csendesen nézi. Így hordoztatja magát időtül, alkalmatosságtul, szerencsétül, veszedelemtül, míg ezek közt majd így, majd úgy hánykódott indulatai halálával benne el nem múlnak.

Ilyennek gondolom mintegy a jó filozófust, és kívánom, hogy ilyeket sok számmal találhassék az asszony, kiktől ha talál is, nehezen fog szerettetni.

XV. LEVÉL.

Berenisz Szidaliszhez.

Szerencsésen is, szerencsétlenül is, amint akarod... Lindor ellen véget kellett az ostromnak vetnem, mert olyan erővel ütött ki reám, hogy magam sem tudom, mint vagyok miatta. A te tanításod szerint írtam néki, ő pedig olyan okos feleletet adott, melyre semminemű ellenvetéssel nem lehetek. Azt gondolod, hogy ezeknek az embereknek nincsen eszek, — — jól van, tégy próbát rajtok; de úgy okoskodnak, írnak, mint az angyalok vagy a sárkányok. Osztán nem félnek, nem tartózkodnak semmitől, azt írják, mi szíveken van — — — nyughatatlan vagyok Lindort ismérni, de

csak lassan: mert hátha engem fogna el a filozófus — — lássuk, gyalázatomra esne-é? Azt mondanák, Berenisz Lindorba szerelmesedett, hogy hangzana ez a több asszonyok fülében? De vajjon szép-é Lindor? vagyon-é kedves magaviseleti? és a természetnek nemes érzései festik-é kellemetes tekintet? egyszóval, lennének-é sok leány irígyeim? mert különben nem lesz semmi a kötésből.

Ah, be nyavalyás szeretet az olyan, melybe irígyeink nincsenek! oly férjfit állandóul szeretni, kit egyebek nem éreznek, micsoda szomorú magánosság — — tegyünk próbát — — ha Lindor szép, híres, úgy esküszöm hivalkodásomnak fényére és a szerelemnek dicsőségére, hogy rabommá kell néki lenni. Győzedelmemnek szekeréhez fogom személyét, s kevély erkölceit láncolni, komédiákban, bálókba körültem fog esdekni, szolgálni, hogy lássák, irígyeljék, csudálják. Én pedig kedvetlenséggel fogom magamat alá s fel hánni. Micsoda fényes győzelem a férfiakon, csak végbe lehessen vinni — — ah! ez, ez, ez a dolognak súlya! élj szerencsésen, Szidalisz.

XVI. LEVÉL.

Szidalisz Párméniohoz.

Csupa gyönyörűségből csináltál nékem eget. Nemes elméd, kedves emberséged, melyek szüntelen oktató édes minéműségedet

lelkesítik, utolsó örömeire ragadnak. — — Be nagy, be nemes szíved s be igen angyali gondolkodásod módja van! Aprólék nem háboríthat meg, ami másokat, közönséges embereket tűzbe, lármába hoz. Szerelmeskedésednek gyengeségei közt is tapasztalni benned valamely mosolygó férfiúi csendes méltóságot, mely ott is nagynak mutat, hol mások közönségesen mocskosok és gyermekesek szoktak lenni.

Az indulatoknak nagy és vad tüze meghomályosítja az édes nyájasságot, rúttá tévén a szerelmet is. A nemes indulatok csendességbe ízlenek örömet. Egy nagy szív olyan a szerelem karjain indulatiba, mint a csendes tenger, mely zúg, ing, hányattatik, de hallgatást, titkos mélységet és mégis magánosságot mutat. — — Párménio, te bizonyosan ismerője vagy a természetnek, mert tudod annak főbb javait. Szép mértékletességed, melyet a szerelemnek heves forgásiban is bizonyos pontban megtartasz, szüntelen nevelik mind nemességed, mind szépséged, mind érdemed. Úgy tetszik, mintha a bujaságot is mértékletességgé változtatnák szép tüzeid. Milyen igaz az, *hogy józan erkölcsök nélkül semmi valóságos jó e földön nem lehet!* Haszontalan fecseгés, gyalázatos dicsekedés, goromba kapások, vad cselekedetek, paraszti indulatok, csúfos kívánságok, illetlen mocskos szavak nem alacsonyítják szép viseletedet — — amit elkövetsz, akármi légyen, oly

nemesen cselekszed, nem magyarázhatom, miként, hogy mind szépen esik meg. Talán az igen nemesen született személyeknek minden szokott illeni, az is, ami másokat csúfit.

A nemes szerelemnek édes tüze vezeti mozgulásaidat, emberi érzésed, gyenge indulatod megnedvesítik szemeidet, melyekben barátság, tisztaság, okosság, szerelem, édes titkok és apró gonoszságok ragyognak, ah! be szépen illik, mikor nagylelkű ifjak néha-néha nemes csintalanságot és gyermekséget követnek el titkon! Kettőzteti szépségét, nagyságát, úgyhogy nem tudhatjuk, mikor szeressük, csudáljuk őket inkább. Akkor-é, ha gyermekeskednek, vagy ha csendes méltósággal vagynak. Egy nagy embernek érdeme, gyengésege mind egyenlő erő és szép erkölcs! Ah! férfiak, legyetek bölcsek, mértékletesek és nemesek, mely tulajdonságok mellé nemeteket emelvén, ragasszatok állhatatosságot! — Párménio, férfiúi nemednek becsületi — — ah, szeressed Szidaliszt, ki érted él és sóhajt.

XVII. LEVÉL.

Berenisz Hermeshez.

Hozzá foghatatlan szerető vagy, nincs másod — — Micsoda elevenség, vidámság. Úgy lebegsz, mint a gondolat. Alig lehet észrevenni hollétedet; a sok várakozás után végre belép Hermes. — — He, te gonosz gyerek,

hol maradtál oly sokáig? — — Várj, azért sem köszöntelek. — — Ott áll magába és csak mosolyog — — Látom gonoszságát szememben, melyek mondják, hogy haragomat már úgyis vélték előre — — Milyen meghitt, még csak szomorúnak sem akarja magát mutatni — — Csak hajtja magát lassan — — úgy, úgy a fejét egy kevésbé még alább, most elég, megállj — — — egyenesedj, a szemembe mosolyogva... Úgy, most kacágd el hirtelen magad — — szaladj hozzám — — csókold a kezemet, mondj sok szépet, édest, szerelmest, nem, nem, nem, nézd, micsoda vakmerősége van! eredj, még nem nyerted meg engedelmemet — — nincs kézcsókolás — — lódulj, nem kellesz — — bosszulni kell magamat.

„Kedves Bereniszem, ne kesergess — lehetetlen volt elébb hozzád jönnöm, a legkínosabb nyughatatlanságot kellett úgyis miattad szenvednem. Lehetetlenségtől gátoltattam — — tele van szívem keservével, — mellyel öledbe kíván kiönteni — — mi módon legyél oly igasságtalan, oly kemény te, ki nemes, nyájas, szelíd, szép, kellemetes, víg, eszes, emberi szívű, barátságos angyal, Vénus, Minerva, Júnó, Heléna, Berenisz, világ, ég, föld, természet, minden vagy.“ — — Mit csináljon az ember véle? — — Gyere hozzám, te gonosz gyerek! Micsoda szökéseket tész — — mint lármáz, mint a katona. — — Vállam, kezem csókolja. — — — Lassan, csendesen! — — —

hiába, még jobban lármáz — — no, mit engedetlenkedel, — — micsoda gyerekeskedések ezek? — — meghallják odakint! — — — Nem használ, csak hánykódik — — holmi aprólékot által lehet néki nézni — ifiú még, nem engedném, de győzedelmeskedik a gonosz — — Úgy, Hermes, úgy kell szeretni — — szeress, jöjj hozzám hamar! — — — eh, egy szép férfi gyerek mégis sokat ér! Lehet az embereket szeretni.

XVIII. LEVÉL.

Párménio Lindorhoz.

Ha nem ismered emberi természetünket, álmélkodnod kellene rajta, hallván, hogy egy leány minden érzékenységgel uralkodik. A szerelem mindazonáltal a természetnek hatalma. Azért csudálkozom, mi módon vonhatod el alóla magadat. Nékem mégis úgy tetszik, hogy egy érdemes személynek szereteti sok nyájasságára van életünknek. Valamit látunk körülünk, mind gyönyörűséggé változik. Igaz, hogyha a felvett tárgy gyermekes, vagy makacs, sok hajótörést kell mellette a gyönyörűségnek szenvedni. Minden szempillantásba veszekedni kell csaknem. Nem győzők azonban belső érzékenységeinknek gyengeségeken eleget csudálkozni. Ha a szeretőm kicsiny testvérjét csókolja vala, hogy szúr belől, ha valakinek igen szépen

vagy csak nyájasan is szól, nem jól esik; ha felkél mellőlem, bár innya menjen is, elkedvetlenedem; úgy tetszik, mintha szívem irígykedne a levegő égre is, mely nyaka körül forog.

Ítéld, micsoda gyermeki alacsonyságai ezek a titkos szerelemnek. Nálam ugyan senki sem tapasztalhatja őket, mert titkolózom és magamtul is szégyenlem, már ezen gyengeségeken a születés és okosság győzedelmeskedhetnek. Elgondolom, micsoda háborúkat kell egymástól két szeles, makacs, vagy esztelen szerelmesnek szenvedni, kik szíveknek az ilyekben nem parancsolhatnak — — — mert úgy vélem, hogy ez a gyengesége különben minden érzésnek meg lesz — — ha én mindenkor úgy mutatnám, viselném magamat, mint az érzés ösztönöz, csúfosságokat kellene elkövetnem. Úgy tetszik nékem a szerelmes emberi szív, mint a makacs és erkölcstelen gyermek.

Csak azt kívánom már most, hogy te is megszerelmesedhetnél, hadd ne lenne okod rajtam nevetni; mert tudjuk úgyis, hogy a szeretet mindig nevetséges azoknak, kik benne nem égnek, de ellenben nincsen e világon nagyobb dolog nála azok előtt, kiknek szívekbe ül s buzog. Jöjj ki még egyszer magánosságodból, hiszen nem olyan szegény a természet, hogy számodra tárgyat és szerelmet ne adhasson — — élj szerencsésen és fogadjad szavát barátodnak.

XIX. LEVÉL.

Lindor Parménióhoz.

Be nagy gyermek vagy, hogy szerelemre kényszerítesz. *Csak igaz az, hogy a szerelembe mindennek gyermekké kell lenni!* Hát kívánod, hogy magamat ismét asszonyaitok közé keverjem? miért szerencsételném így magamat? Tudod-e, mit csinálok, ha olyan személyre botlom, ki szívemet esmeretséggel megvehetné? — — Elmégyek másfelé, hogy vélek ne társalkodhassam. Nem, barátom, nem mégyek vissza azokra a habos tengerekre, melyeken által eveztem, hadd meg nekem csendes nyugodalmamat, tűz és szerelem nélkül is lehet osztán próbák után gyönyörűségekkel élni, melyek, igaz, nem olyan nagyok s elevenek, de ellenben csendesek és eszesek. A nagy szerelem olyan, mint a rézségtség, kis őrzülés, vagy veszettség, mindazonáltal igen hasznos indulat bennünk, és felette szükséges is addig, míg szívünk helyre nem áll, vagy egészen ki nem dolgoztatik, hanem igen nemes és okos személyt kell szeretni, különben minden oda van. Az én szívem már a csupa érzésbe, és dologba fáradni is kezd, szunnyadozik, ne költögesd barátom, hadd aludjék sok törődések, hányattatások után, tudod, édes a nyugalom. Éljj és szeress.

XX. LEVÉL.

Szidalisz Bereniszhez.

El nem hallgathatom, lehetetlen, tudnod kell, *Pirkóné* volt nálam, ah! — ha láttad volna! Új öltözete van, azt hozta mutatni, nem tudta, mit csináljon, azt gondoltam, széjjel szalad magátul, olyan szörnyű lebegést tett maga körül. — Szeme járása, tekintetei, mind úgy tetszettek, mintha súgták volna: *ah, nézzetek ide, kérlek benneteket az egekre, kérdezzétek a ruhámat, hol csináltattam, dicsérjétek, fogadom, majd úgy tettetem magamat, mintha fel sem venném az egész dolgot.* Négy, öt féle nyelven is kezdett beszélni, de egyikén sem mondott semmit — — szegény asszony — — végre szánakozásból, felebaráti szeretetből csak eltökéllettem magamat ruháját megtekinteni, ah! be megvidult — — alig szólaltam meg s belép báró Finfon. E még dühösebb volt — — olyan complementerozást vitt végbe, hogy azt gondoltam, az egész ember villámlik. Aranyos eszközből volt ruhája, melyhez hasonlót már a föld színén nem lehet találni. A francia királynak és első miniszterének varrtak ebből az eszközből köntöst, hogy Párisba volt épen, melynek ő vette meg az utólját. Őszve állottak az asszonnyal s agyon dicsérték egymást öt féle nyelvbe, nem találtak már szót, amivel dicsérjenek, látsz-e te ilyen kötélről elszabadultakat.

Pirkone kótából köhögött, azt tudtam, minuett nótákat vagy áriákat akar kiköhögni; — ha elnevette magát, azt gondoltam, az órája *repetál*, oly apró pengést tett száját öszve ráncolva. Fífon ellenben úgy forgott kétfelé, mint a napra kiterjesztett kakas páva farka, olyakat toppantott, mintha kócs puskából lúttak volna, azonban regulára mosolygott és köhögött. Írd meg nekem, ha vannak-e ilyen madaraid.

XXI. LEVÉL.

Halld meg, hogy járok báró Fífonnal, körül írsz, harmadik látogatással előveszen, kér, reszket, esküszik, égre, földre kénszerít, hogy cselekedjem meg, amire kér, mert ő veszedelemben van. Kérdezem, mi lelte, ha lehet, segíték, nem, nem, csak fogadjam meg elébb, mert ő különben oda van, halálnak fia. Ő is kénszerít, én is kénszerítem, végre egy hosszú levelet kivészen a sebéből és instanciát ad, amelybe mély alázatossággal segedelmemhez folyamodván, azon kér, adjak néki olyan resolútiót, hogy szeretem, hó-hó, báró Uram, mondom néki, hiszen nem olyan a szeretet, mint a *generálisság* vagy obesteri hivatal, hogy az ember *memoriálisra* *resolválhassa*, csak kérésért nem lehet szeretni, tudja-e báró Uram? De ő ezt nem tudja, hanem csak kér, hogy szeressem, mert tőlem függ, és ha akarom, tehát őtet szerethetem. Micsoda együgyűség némely utazott férfiakba, *memoriá-*

list adni a leánynak, hogy szeresse őket? hát úgy csak instánsokat kellene szeretni, hová lennénk, tudván, hogy a rút ifiak mindég szerelmesebbek, esedezőbbek, mint a szépek. Add tudtomra, hogy te az ilyen forma *memo-riálisokra* micsoda *resolútiókat* szoktál adni? mert tudom, téged is megkeresnek az effélékkel. Én a bárót kikacagtam. Kérlek, hiszen a színe sárga, a szemei oly mélyen forognak a fejébe, hogy ujjoddal sem érnéd el. Az orra már kétfelől *penészedni* kezd. És azok a görcsök a pofáján — — egész testéről a legromgyosabb bőrt húzta a természet ábrázatjára, mely egészen olyan forma, mint a rothadt tök. Szeress!

XXII. LEVÉL.

Szidalisz Parménióhoz.

Ah, rettenetes kép, valósággal tetszeni akar előttem, nem vetted-é tegnap észre, az a száraz lapos orr, mely úgy áll szeme közt, mint egy tört lámpás, hát az a véghetetlen száj, mely valahányszor magát elneveti, mint a Nílus kiönt az ábrázatján, s egész fejét elborítja. A szép homlok, mely hátul csaknem nyakig ér, a szemek kinn ülők s halaványak, mint az esőt mutató holdvilág.

Megáll osztán mély gondolkodásba, hol eszével emészt, semmiről nem elmélkedvén, néha, néha bölcs és olyan tanult köhéntéseket tész, mintha csak okosságból köhögne,

trüsszent is olykor, hogy fogadjuk néki, keszkenőjét nagy csendességgel húzza ki zsebjeből megtörülközvé; védelmező, oktató tekintetekkel beszél osztán száraz magasságá-
 rul alá nekünk együgyű hallgatóinak. A ruhája térdig bé van gombolva, úgy áll benne a nagy lapos derékkal, mint a falusi factorony. Mindenkor tanító módon beszél s olyan gondolkozva jár, hogy egy lépéssel a fél szobát elhágja. Azonban elhitette magával, hogy szeretem nagy eszét, csak titkolom magamat. Ah! szomorú ész mind valamennyi rút testbe lakik! Sunda embernek leány előtt nincs esze, a szépnek pedig, ha kevés van is, nagyot mutat, hát aki mindennel bír, mint Pármenió, engedd meg, hadd hízelkedjem és szeress.

XXIII. LEVÉL.

Hermes Bereniszhez.

Egy régiség lakik itt a szomszédunkba, hetven esztendőös özvegy. Ő veszi magának azt a bátorságot, hogy szeressen s szeretetet kívánjon. Gyöngy állat — — Elfárad a szem, míg magosságát felfelé végig nézi, két szúrós válla hegyi feje tetejéig felvonódik, erről a hármás tetőről néz le ránk, mint a mélységbe. Be van szagos vízzel azért locsolva, és a leg-elevenebb társaságokba szinte úgy eljár még, s kip-kap alá s fel, mintha harminc kérőt kellene néki várni.

Senki nem meri tőle kérdezni, hány esztendő — — mindjárt elkezd az orrát fújni és olyan szemeket hány, hogy azt gondolnád, zivatart támaszt; végre egy mérges mosolyodást teszen s úgy mondja ki nagy pihegéssel, hogy *még egészséges vagyok*, hála Istennek. A szerencse mentsen Mumine asszonyommal együtt magánosan lenni — — megenne, attul félek! Ah! be szomorú dolog ez asszonyi nemetekbe, hogyha uratok nincs, a szerelemtül vén korotokban sem szabadulhattok meg!

Más újságom is van, az, hogy az ifiú Pindor megházasodik — — klastromból hozták jegyesét, ah, be örül házasságának, úgy örül, mint a paraszt legény, aki azért vészen feleséget, hogy parancsolhassék ő is valakinek e föld színén. Az ő kedvese pedig olyan vad — — csak félre sandal szüntelen, s mindég varr.

Az emberektől úgy fél, mint a sátányoktól, azonba férjhez megyen, ha szólanak hozzá, mindjárt azt gondolja, csúfolni kívánják, vagy fajtalankodni akarnak előtte — — olyan durcásan s hirtelen kiszól, hogy megijeszt — akar az orrát üttesse fel véle valaki, akar feleletet kapjon tőle, mindegy. Ha a Miatyánkot mondanánk előtte, mégis azt gondolná talán, hogy bűnre kényszerítjük, olyan szent.

A gyerek Pindor úgy lebeg körölte, mint a falevél — — Szinte olyan jóízű néki jegyesének jelenléte, nyalja magának az ajakát mellette, nincs rendesebb, mint oskolás em-

bert házasodni látni. — — Egész világot összefecsegi — — Pindor elmégyen osztán kedves jövődöbéli felétül — — egy szökéssel kedves asszony anyjához veti magát, kinek a legidétlenebb erőltetett módossággal valamit fülébe súg — — ah! Akkor elkezdnek cincogni, vincogni, kezekkel a térdeket verni — — hideg nevetésekkel a gyomrát megrontják az embernek — — a szégyen kikerget minden becsületes látogatót a szobából.

Az ilyen csemeték olyannak tetszenek nékem a házassággal, mint a kicsiny gyerek, mikor az apja süvegét felteszi, s kinéz alóla vitézi tekintettel, hogy már ő is nagy ember, mert nagy süvege van — — azonban minden neveti. A házasság olyanoknak illik, kik tudják, mi a világ, ha ezen tudományod megvan, ne légy attul idegen, ki érted lehel s létit létedhez kívánja kapcsolni.

XXIV. LEVÉL.

Párménio Lindorhoz.

A házasság, tudod, oly életnek neme, mely által szívünknek érzékenységei sok dolgokra osztatnak fel, azaz sok kínra és sok gyönyörűségeink vannak, barátom, annál többféle módon lehetünk szerencsétlenek.

Szidaliszhez vett barátságom (mert értsd meg, miért beszélek) nem fog heves és nyug-

hatatlan tűzű szerelemből állani, az ilyen indulatok, tudom, házasságba nem szoktak állandók lenni, hol a legbuzgóbb szerelem is a szerencsések közt kötelességgé, csak jóbarátsággá, szokássá, a szerencsétlenek közt pedig utálattá, veszedelemmé változik. Van más még valami a természetbe, mely által két emberi lét magát eggyé teheti, mit mi erkölcs, természeti tulajdonságok, értelmek egyenlőségének szoktunk nevezni, ezekbe lehet két lélek egy. Hogy tehát házasságba magamnak szerencsével hízelkedhessem, Szidalisznak nem annyira szerelmét s termetit, mint véle született természeti tulajdonságait vizsgálom. Valaki csak külső okokból házasodik, mind vakul teszi ki magát szerencsére, noha mégsem következik, hogy ezek mind veszedelembe essenek. Olyan természet által való egybetételéseknek kell lenni az emberi tulajdonságoknak egy személybe, mely érzésünknek, okoskodásunk módjának tetszhesen, különben okos embernek házasságra lépni nehéz dolog.

Minden embernek fogantatásába vét a természet, tudod, egy olyan szikrát, mely abba osztán halálig elváltozhatatlan, és amely azon személynek kellemetességét vagy ízetlenségét kicsinálja, nem tudjuk azt minek nevezni, magyarázni. Csak elég tapasztalunk, hogy némely természet nekünk magától édes, kedves, némely pedig önként csúfos és idegen. Ezen nevezett természetnek ne-

mes magyarázhatatlan szikrája húzott Szidaliszhez, kibe hogy érzéseimtől csalattassam, még nem hihetek.

Nem hiszem azonba, hogy két természetnek, minden magát előadható alkalmatosságokba, mindenkor egyenlő értelmek lehetne e világba, bár halálba szeressék is egymást, ezen okbul házasságba, jóbarátok közt is esik apró perlekedés, de az ily háborúkat, ha angyalt vennénk is el, talán soha el nem kerülhetnénk. Amely személlyel az ember éjjelnappal együtt lakik és az életnek különbözőkülönbféle terheit együtt húzza, ezzel nem maradhat mindig manéros, játékos és heves szerelem. Mire kell hát magunkat a házassággal eltökélleni? Csak ember nyomorúságainknak megváltoztatásokra! Sok keserve, kára, fájdalma, nyughatatlansága van a házasságnak; de sok szerencsétlensége, veszedelme, alacsonysága történhetik a nőtelen életnek is, akár egyikbe, akár másikba éljünk, öröm és fájdalom közt kell forganunk.

Így gondolkodom én a házasságról, barátom, igen rövideden, szólj barátságból hozzám, ha tanácslod-é sorsomnak változtatását, vagy nem?

XXV. LEVÉL.

Lindor Pármenióhoz.

Ne házasodj, házasodj, úgy, nem úgy, amint a végezés van rólad meghatározva. Gondolj magadnak egy szelíd erkölcsű asz-

szonyt, képzelj körülte oly józan tulajdonságú, nemes szívű; igazán nevelt magzatokat, melyek emberi nemeknek díszére vagyának, tégedet atyjoknak neveznek, lábaidat ölelik, kezedet csókolják. Képzelj egy szép ifiat magadnak, tudománnyal, erkölccsel, nagy szívvel, nemes tiszta indulatokkal, ki már az embereknek közönséges tiszteletit, dícséretit magára húzza, ki világi gondodat könnyíti, vezérli, hazádnak fényét emeli s nemes tulajdonságaival nemzetednek barátokat csinál; azonba vedd fel, hogy az az ifiú kezedet csókolja, új életre hozván hazájába azt a vért, mely már a testedbe elmúlása felé vonatik. Egyszóval mondd meg nékem, micsoda gyönyörűséget éreznél, ha olyan fiad volna, mint magad vagy? — — Látod, a szerencsés házasság csaknem annyival felül haladja a legszerencsésebb nőtélenséget, mint az ég a földet.

Nem imádnád-é osztán azt az asszonyt, ki oly származásokat adna és nevelne. Egy hív anyát asztalodnál, nemes gyermekek közt látni nyájaskodni, nem világi paradicsom-é. Azért egy asszony, ki természet szerint vaio kötelességének végbevitelébe szerencsés, szinte oly nagy érdemű dolog, mint a legnagyobb erkölcsű ember e világban.

De ellenbe vedd fel, mind előszámlált gyönyörűségeknek ellenkezéseit is: elfajult gyermek, elfajult asszony. Lelkednek gyötrelme, világi életednek pokla, vagyonodnak, becsü-

letednek temetője, nevednek élő gyalázatja!
 ah! barátom, be kimagyarázhatatlan vesze-
 delem! — — mind ez, mind amaz megeshetik
 rajtad házasságba, de remélj jót, hűnyd bé
 szemed, kiálts fel az egekre, s cselekedd azt,
 amelyre természeted, sorsod nagyobb erővel
 húznak.

Jegyzés.

Ezek a levelek próbára csináltattak ma-
 gyarba legelőször oly végből, ha módjokat
 anyanyelvünk megszenvedi-é. Különben az
 írás módja az anglusoknál már régen szokás-
 ban van. E leveleket legelőször 1771-be ugyan
 magam németül írtam és úgy németbül for-
 dítottam magyarra 1778-ban. Minden mun-
 káimat e szerint készítettem próbára a ma-
 gyarságban.

Felelős kiadó : Kisfaludi Sándor.

35.588. — K. M. Egyetemi Nyomda Budapest. (F.: Thiering Richárd.)

18. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Harmadik sorozat. Ára 1— P.
19. Péterfy Jenő dramaturgiai dolgozatai. Negyedik sorozat. Ára 150 P.
20. Pázmány világa. Ára 4— P.
21. Tragédia magyar nyelven. Az Sophocles Electrájából nagyobb részre fordítottatott Pesti Bornemisza Péter deák által. Ára 1— P.
22. Riedl Frigyes: Vajda, Reviczky, Komjáthy. Ára 250 P.
23. Berzsenyi Dániel: A magyarországi mezei szorgalom némely akadályairul. Ára 1— P.
24. Régi magyar folyóiratok szemelvényekben. Athenaeum, Életképek, Hölgyfutár. Ára 150 P.
25. Barcsay Ábrahám költeményei. Ára 2— P.
26. Riedl Frigyes: Madách. Ára 2— P.
27. Madách Imre levelezéséből. Ára 150 P.
28. Horvát István Magyar Irodalomtörténete. Ára 150 P.
29. Magyar reneszánsz írók. Ára 2— P.
30. Greguss Ágost: Írói arcképek. Ára 4— P.
31. Karacs Ferencné Takács Éva válogatott munkái. Ára 150 P.
32. Verseghy Ferenc: Rikóti Mátyás. Ára 250 P.
33. Vachott Sándorné: Rajzok a multból. Emlékiratok. (Szemelvények.) Ára 150 P.
34. Szeged a régi magyar irodalomban. Ára 150 P.
35. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici 1651. I. Ára 350 P.
36. Sopron a régi magyar irodalomban. Ára 2— P.
37. Riedl Frigyes: Vörösmarty Mihály élete és művei. Ára 3— P.
38. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1651. II. Ára 350 P.

39. (Kisdi Benedek) Cantus Catholici. 1675. és 1703. III. Ara 3-50 P.
40. Báró Wesselényi Miklós naplójából.
Ara 1— P.
41. Péterfy Jenő: Magyar irodalmi bírálatai.
Ara 2— pengő.
42. Riedl Frigyes: Kölcsey Ferenc. Ara 2— P.
43. Riedl Frigyes: A magyar dráma története I.
Ara 2— P.
47. Riedl Frigyes: Mikszáth Kálmán.
Ara 1'50 pengő.
53. Bessenyei György társasága.
(Sajtó alatt.)
54. Fáy András színészeti tanulmányai
Ara 1'50 P.

Az országos érdeklődést keltett sorozatot a legfelsőbb kulturális hatóság is szívesen támogatja.

A V. K. M. 30.449/932. V. ü. o. sz. alatt melegen ajánlja a M. I. R. köteteit a középiskolai tanári könyvtáraknak,

660—02—90/1931. sz. alatt a kereskedelmi iskolák és tanító-, valamint tanítónőképző-intézetek tanári könyvtárainak.

52.

BESSENYEI GYÖRGY: GALANT LEVELEK

Kiadta a Szolnoki községi kereskedelmi
középiskola ifjúsága. Tanítványaival sajtó
alá rendezte Kisfaludi Sándor tanár.

Ara 80 fillér.